

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW

**THE THREE ECOLOGIES,* FÉLIX GUATTARI, THE ATHLONE PRESS, 2000, 96 PP.,
TRANSLATED BY IAN PINDAR AND PAUL SUTTON, ISBN: 0-485-00408-9**

Yunus KARA¹

¹Altınbaş Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul
yunus.kara@altinbas.edu.tr ORCID: 0000-0002-7812-5845

GELİŞ TARİHİ/RECEIVED DATE: 16.03.2022 KABUL TARİHİ/ACCEPTED DATE: 05.05.2022

Kara, Y. (2022). The Three Ecologies, Félix Guattari, The Athlone Press, 2000, 96 pp., Translated by Ian Pindar and Paul Sutton, ISBN: 0-485-00408-9. *Aurum Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 107-110.

Félix Guattari'nin 1989 yılında yayımlanan "Üç Ekoloji" başlıklı kitabı, çevre sorunlarının sosyal, ekonomik, siyasal ve estetik sorunlardan ayrı düşünülmeceğini iddia eder. Guattari kitabın yayım tarihine denk gelen yıllarda Venedik lagününde yaşanan alg patlaması ile New York'ta emlak müteahhitlerinin çoğalmasıyla bozulan toplumsal kent ekolojileri arasında bağlantı kurar. Bu bağlantı, günümüzde Brezilya'da Bolsonaro yönetiminin sığır çiftlikleri kurup ucuz et ihracatı yapmak için Amazon ormanlarını kesip meralştırmasında; Akdeniz kıyılarında plastik atıklarla bütünleşip "hibritleşmiş" topraklarda; Avrupa'nın büyük zincir marketlerinde satılan sebzelerin yetiştiği Güney Avrupa seralarında insanlık dışı koşullarda ve yok pahasına çalıştırılan göçmen işçilerin yaşamlarında; farklı coğrafyalardaki iklim krizine bağlı sıcaklık artışları, kuraklıklar, seller ve çeşitli virüsler sonucunda oluşan pandemilerde de görülebilmektedir. Üç Ekoloji kitabı, mikro (aile, komşuluk, yardımseverlik vb.) ve makro ilişkilerle (devletler arası siyaset, milliyetler arası etnik çarpışmalar vb.) ekolojik sorunlar arasındaki bağlantıların keşfedilmesine ve kurulacak yeni dünya düzenine dair yol gösterici fikirler sunmaktadır.

Çevre sorunları, gelişen teknolojinin ve kapitalist sistemin doğayı acımasızca sömürmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Giderek sanayileşen ve teknolojikleşen kent ortamında yaşayan insanlar daha fazla yeşile ve doğaya yönelmeye başlamışlardır. Kendilerini kırılmış, boyun eğmiş, ezilmiş olarak hisseden insanlar, soyut ve yapay dünyadan uzaklaşmaya, ilerleme kavramına karşı çıkmaya ve "doğaya dönme"ye başlamıştır. Yakın tarihte özellikle endüstri alanında "yeşil dönüşüm"ün (karbon kaynaklı enerjilerden "yeşil" enerjiye geçiş) gerekliliği ve aciliyeti dile getirilmiş, bu kapsamda karbon emisyonlarının azaltılmasını öngören 2005 tarihli Kyoto Protokolü ve 2015 tarihli Paris İklim Anlaşması gündem olmuştur. Ancak bu çabalar, sermaye birikimini artırmaya devam etmiş, emisyon rakamlarını katlamıştır. Yeşil dönüşümle ilgili politikalar ve uygulamalar, salt karbon salımına odaklı dönüşüm anlayışını temel almış, ekolojinin etik ve politik bir düzlemde yeniden kurgulanmasını sağlayamamıştır. Ekolojiyi etik-politik bir

* Üç Ekoloji kitabınının 1990 tarihli Türkçe baskısının tükenmiş olması nedeniyle, bu yazı kitabın İngilizce çevirisi esas alınarak yazılmıştır.

düzlemde farklı kavramlarla ve bağlantılarla yeniden kurmaya çalışan Guattari, gezegenimizde yaşamın devamını tehdit eden ekolojik dengesizlik sorununu otuz yıl önce analiz ederek bireysel ve kolektif insan yaşam biçimlerinin bozulmasına dikkat çekmiş, insanlığın kendi başına radikal bir yeniden düşünmeyi gerçekleştirmedikçe geri dönülemez sonuçlarla karşılaşacağını ifade etmiştir.

Guattari, ekolojiyi, heterojen gerçekliklerden oluşan ve kesin sınırları olmayan (biyosferdeki ekosistemler kadar toplumsal ve kentsel ekosistemlerin de dahil edildiği) eklektik bir kavram olarak ifade ederek ilgili kavramın ideolojik bir fenomen haline geldiğini ve içinde çok farklı hassasiyetleri barındırdığını, tüm bu boyutlar arasında kavramsal bir bağ kurmaya çalıştığını anlatmış; çevresel, toplumsal ve zihinsel olmak üzere üç tür ekolojiyi bağlayan “ekosofi” düşüncesinin buradan doğduğunu belirtmiştir. Guattari, ekososfik sorunsalının, “insan varoluşunun, kendisinin yeni tarihsel bağlamlarda üretilmesi sorunu”¹ (s. 34) olduğunu ifade etmiştir. Ekosofi kavramının içerisinde yer alan sosyal ekoloji, farklı sınıflardaki insanların zihinsel enerjisinin belirli bir kişi, fikir veya nesne üzerinde yoğunlaşmasını, kitle iletişim araçlarından post-medya geçiş zorluğunu, aile kavramının yeniden düzenlenmesini ve insan ilişkilerini içermektedir. Zihinsel ekoloji; kişinin kendi ruhu ile uyum içinde olup olmamasını, anlam çıkarmasını, bağlantı kurmasını, alternatif deneyimler keşfetmesini ve kişinin kendisini toplumun geri kalanıyla bağlantılı olarak uygun bir şekilde ifade edebilmesini içermektedir. Zihinsel ekoloji, klinik seans fikirlerinden yararlanarak, bilinç öncesi, nesne ve gerçeklik hakkında değerlendirmeler sunmakta, radikal bir biçimde merkezi olmayan toplumsal mücadeleyi, kişinin kendi ruhuna dönüş yollarını, bağlantının ve anlamın koptuğu noktaların kavranmasını, yenilikçi uygulamaların teşvikini, tekilliğe saygı etrafında odaklanan alternatif deneyimlerin genişlemesini, kendini toplumun geri kalanına göre uygun şekilde ifade edebilen özerkleştirici bir özneliğin sürekli üretimini, özneliği eşzamanlı olarak analiz edecek ve üretecek yapıları ifade etmektedir. Çevre ekolojisi ise doğanın insan müdahalesine maruz bırakılması, yeni canlı türlerinin ortaya çıkması gibi olguları içermektedir. Ayrıca çevre ekolojisi, ulusal dengelerin giderek daha fazla insan müdahalesine bağlı olacağını, karbonun düzenlenmesi gerekliliğini, makine ekolojisini, doğanın basit savunmasından çok daha fazlasının yapılmasını da ifade etmektedir. Guattari’ye göre sadece çevre ekolojisi ile değil, sosyal ekoloji ve zihinsel ekoloji ile bir ekosistem tahayyül edilmesi gerekmektedir. Çünkü çevre, içerisindeki tüm bileşenleri etkilemekte ve aynı zamanda onlardan etkilenmektedir. Her üç ekoloji biçimi de ruh sağlığı ile ilgili tanılarının/hastalıklarının ve stresle ilgili sorunların artması, savaş, iklim krizi, küresel ısınma ve doğal kaynakların tükenmesi, doğal dengenin bozulması ile yakından ilişkilidir.

Üç ekoloji, yalnızca müzakere ve yeniden yapılanma alanları olarak değil, aynı zamanda Guattari’nin deyişiyle değiştirilebilir mercekler veya stiller olarak da yer almaktadır. Guattari bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “Varoluşçu bir alanın ortaya çıktığı her durumda üç ekolojinin günlük hayattaki yerini ve sosyal yaşamın içindeki katmanlarını ve konumlarını buluruz. Bu katmanlar ve konumlar bir yoğunluklar mantığını temsil eden eko-mantıktır. Burada sisteme ya da yapıya karşı çıktığım süreç, varoluşun ve kendilik oluşumunun yersiz-yurtsuzlaştırma edimi içinde ele geçirilmeye çalışılmasıdır” (s. 45).²

¹ İlgili alıntı yazarın çevirisidir.

² İlgili alıntı yazarın çevirisidir.

Guattari, çevre sorunlarının sosyal, ekonomik, siyasi ve estetik sorunlardan ayrı tutulamayacağını, ekosistemin, çevre ekolojisi teriminin yerini alması gerektiğini ve sadece doğa kirlenmesinin değil, her türlü vicdani-bilinç kirlenmesinin önemli olduğunu vurgulamıştır. Örneğin, sanayi toplumlarıyla birlikte, doğa, içinde oturan ve yaşanan bir yer olmaktan çok, üretilen, çalışılan bir “nesne” durumuna gelmiştir. Olumsuz ekolojik koşullar beraberinde fiziksel ve psikolojik rahatsızlıkları da hızlandırmakta ve değerlerden uzaklaşmaya, toplumsal çözülmeye yol açmaktadır. Guattari’ye göre, ekosofik bir toplum yaratmak, ekosisteme dair var olan antroposentrik düşünce sistemlerinin yeniden gözden geçirilmesini gerektirmektedir.

Guattari için arabulucu iletişimin rolü merkezî bir konumdadır ve özellikle televizyonun ekonomik ve sosyal olarak farklı sınıflardaki kişilere kamusal söylem üretmesi mümkün olmaktadır. Medya aracılığı ile sağlanan arabulucu bir iletişimin, merkezileşmeyi ve hiyerarşiyi ortadan kaldırarak üç ekolojinin daha sürdürülebilir ve adil olmasını sağlaması mümkündür.

Guattari, anlaşmazlık, ayrılık, yeniden düzenleme, parçalanma ve çokluk gibi kavramları öne sürmektedir. Kapitalizmin gücü ve erişimi o kadar geniş ve yoğun ki, sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamın tüm yönlerine ve ayrıca “niyet” yoluyla bilinçsiz öznel katmanlara yayılarak “bize” sızmıştır. Guattari, ekoloji, sürdürülebilirliğin garanti edilemediği kapitalist güç oluşumlarını sorguluyor (s.52) düşüncesi ile kapitalizm ve ekoloji arasındaki çarpıklığı ifade etmektedir.

Guattari için fikir birliği uygun yanıt değildir; bunun yerine, bir anlaşmazlık ve tekilleşmenin geliştirilmesi gerekmektedir. Kitabın başlarında, durmaya, tekrarları kırmaya, başka bir şey yapmaya ya da bir yere gitmeye karar verdiği güne kadar daireler çizerek durmadan yürüyen bir bireyden bahsetmektedir. Bir kopuşu içeren bu özneleştirme ve tekilleştirme eylemi bir şekilde eko-mantığa örnek teşkil etmektedir. Guattari, tekilleşmenin, bireylerin, organizasyonların ve mesleklerin daha birleşik ve giderek daha farklı hale gelmesi, farklılıkların artması ve yaratıcı bir şekilde özerk olması anlamına geldiğini belirtmektedir. Guattari, bu noktada şunları önermektedir: “Ebediyen ekonomik rekabetin baştan çıkarıcı verimliliğine tabi kalmak yerine, tekilleşme süreçlerinin kendi tutarlılıklarını yeniden keşfedebilmesi için değer evrenlerini yeniden sahiplenmeliyiz. Yeni toplumsal ve estetik uygulamalara, Ben’in ötekiyle, yabancıyla, tuhaf olanla ilişkisinde yeni pratiklere - yani güncel kaygılardan çok uzak görünen bütünlüklü bir programa ihtiyacımız var”³ (s. 68).

Sonuç olarak Guattari’nin argümanı, çevreye yönelik ekolojik savunuculuğun yanı sıra sosyal mücadelelere ve kişinin kendi ruhunu radikal bir biçimde değiştirmesine dayanmaktadır. Guattari, ekonomik rekabet çerçevesinde ekosistemin var olan verimliliğini kullanmaktan ziyade, evrenin değerlerinin yeniden tanımlanması, tekil olmayan yeni sosyal ve estetik uygulamaların keşfedilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bireylerin var oluşlarını yeniden sorgulaması, sürekli değişen bir toplum

³ İlgili alıntı yazarın çevirisidir.

ideali ve yeniden yaratılma sürecinde ekosistemin önemine dikkat çekilmesi gerektiğini belirtmiştir. Guattari'nin üç ekoloji düşüncesine göre ekolojik bunalıma gerçek yanıt dünya düzeyinde ve etkili bir sosyal, siyasi ve kültürel devrim oluşması şartıyla mümkün olabilir. Guattari'nin farklı alanların "yeniden keşfi" için insanlığın özgüvenini ve varoluşunu sorgulaması ve yeniden kurması, yenilenme ihtiyacını ele alması önemlidir. Guattari, kitap boyunca sanat ve şehir planlamasına atıfta bulunarak üç ekoloji doğrultusunda disiplinler arası bir potansiyelin ve yeni uygulama biçimlerinin gerekli olduğuna dikkat çekmiştir. Kitabın sonlarına doğru karşımıza çıkan "insanlık kendisini radikal bir şekilde yeniden gözden geçirmedikçe, insanlık tarihinin sonlanma riski var"⁴ (s. 68) ifadesiyle Guattari'nin, üç ekoloji çerçevesinde ifade etmek istediklerinin bir özetini sunduğunu söylemek mümkündür.

⁴İlgili alıntı yazarın çevirisidir.